

Herstelplan Echobos Muiderberg

**Kaders voor
burgerparticipatie**

Inleiding

Door de ligging op de zandgrond heeft Muiderberg het een heel andere karakter dan Muiden en het omliggende veengebied. Dit maakt het boerendorpje aan een brink al snel interessant voor het bouwen van buitenplaatsen. Ondanks dat de buitenhuizen zelf inmiddels zijn verdwenen, zijn de voormalige groenstructuren bepalend voor de ruimtelijke structuur van het dorp. Ook hebben deze groene zones een belangrijke natuurfunctie. De belangrijkste groengebieden die onderdeel waren van een buitenplaats zijn het Kocherbos, het Echobos, landgoed Roodekercke en Tussenkercke en de dorpsweide. De wens is om deze groengebieden weer zo in te richten en/of te onderhouden dat zij optimaal bijdragen aan het dorp Muiderberg.

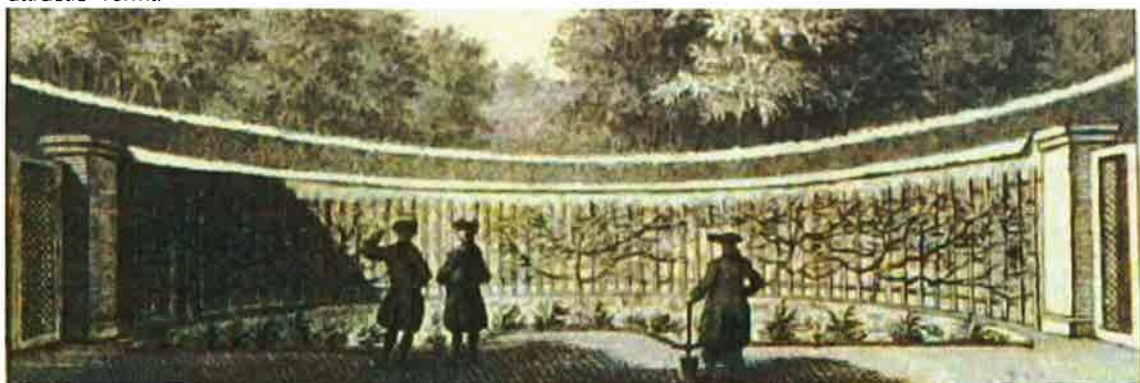
Het Echobos in eigendom van de gemeente. Het Echobos is genoemd naar de natuurlijke echo bij de muur in het bos, een uniek fenomeen. De officiële naam van het Echobos was de buitenplaats Rustrijk. Er stond hier een groot buitenhuis en de tuin bij het huis is volledig aangelegd. Het bos is een beetje in de vergetelheid geraakt en er is geen onderhoudsplan meer. De raad van Muiden heeft als doelstelling in het raadsprogramma opgenomen dat het onderhoud van het Echobos weer goed moet worden opgepakt.

Voor een toekomstbeeld voor het Echobos is er veel informatie in het verleden te vinden. Er is daarom onderzoek gedaan naar de historische inrichting van de buitenplaats. Vervolgens is de huidige situatie geïnventariseerd. Samen met de eisen en wensen van de huidige tijd, zoals de natuurfunctie, biedt dit de aanknopingspunten en inspiratie voor een herstelplan.

De gemeente wil bij het maken van dit herinrichtingsplan samenwerken met de inwoners. Zij zijn de belangrijkste gebruikers van het bos en de gemeente vindt het belangrijk dat inwoners en gebruikers inbreng hebben en betrokken zijn bij hun eigen leefomgeving. In dit document zijn de onderwerpen genoemd die in ieder geval in het herstelplan moeten zitten. Deze kaders zijn bijvoorbeeld wettelijke eisen of de belangrijkste doelstellingen van de gemeente. Deze kaders vormen slechts een raamwerk, waarbinnen diverse inrichtingen mogelijk zijn.

De Echomuur

In 1613 werd tijdens snoeiwerkzaamheden op het buiten "Rustrijk" door tuinlieden ontdekt dat er een gelijksprekende echo opklonk uit de grond. In 1663 werd er een muur gebouwd om de plek van de echo aan te geven. De huidige echomuur dateert waarschijnlijk uit het eind van de 19^e eeuw, waarna de muur in 1990 is gerenoveerd en in 2011 gerestaureerd. Bij de muur hoort een uit circa 1930 daterend poortje dat de ingang tot de 'attractie' vormt.

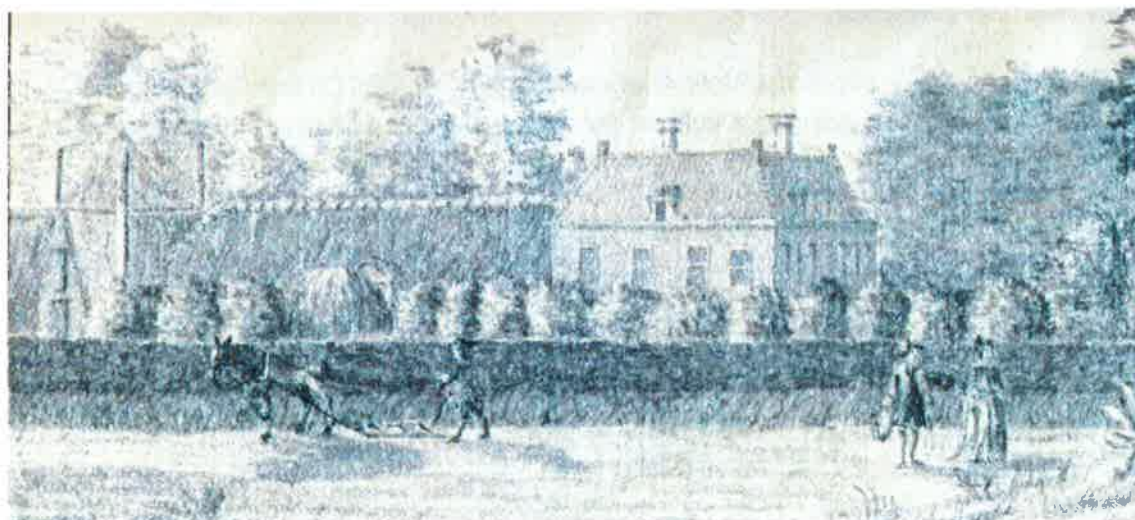

Uitsnede uit gravure uit 1779 met de Echomuur, waar leifruit tegenaan stond.

Historie van het Echobos

De vier belangrijkste buitens van Muiderberg waren Berghuize, Wisseloord, Hofrust en Rustrijk. Berghuize was gelegen bij de huidige Brink en is nog te vinden in de naamgeving van een boerderij bij de Brink. De landgoederen Roodekercke en Tussenkercke zijn ook restanten van dit buiten. Wisseloord lag bij de huidige Willemslaan en Paulinelaan, welke genoemd zijn naar de kinderen van de eigenaar van Wisseloord (de huidige Dorpsweide resteert alleen nog). Hofrust lag op de huidige Joodse begraafplaats en wordt later uitgebreid met een 'overbosch', het huidige Kocherbos.

Rustrijk is in ieder geval voor 1729 gesticht. De eerste aanleg van de tuin dateert ook uit deze tijd. In de loop der tijd wisselt de buitenplaats meerdere malen van eigenaar en wordt de buitenplaats steeds uitgebreid. Bij een openbare verkoop in 1803 bestaat de buitenplaats uit een 'modern herenhuis', stal voor 8 paarden, koetshuis, tuinmanswoning, nog een stal voor 44 paarden en een koepel. De tuin bestaat uit 'fraaije welaangelegde Engelse Plantsoenen, Slingerbossen, Lanen, Visrijke vijvers, moes- en broeituien, vruchtbomen en boomgaarden en een beroemde Echo'.

Het hoofdhuis van Rustrijk met aangebouwd agrarisch deel, uitsnede gravure uit ca 1767.

In 1815 wordt de buitenplaats opgesplitst en worden de gebouwen sloopt om de materialen te kunnen verkopen. Hierna komt het buiten in handen van de eigenaar van het buiten Berghuize (het huidige Tussenkercke en Roodekercke), die het als 'overbosch' gebruikt. In deze periode wordt het buiten als productiebos gebruikt. Rond 1835 worden wel wat nieuwe bomen geplant (tamme kastanjes), waarschijnlijk voor het zicht vanaf Berghuize. Na 1854 blijft de buitenplaats van één familie. In deze periode wordt de echo als attractie geëxploiteerd (er is een café de Echo en wordt ernaast een doolhof aangelegd). In 1932 koopt de gemeente het buiten. Ook dan wordt er weer een doolhof aangelegd. Net als in WOI, worden er ook tijdens WOII stellingen in het bos aangebracht. Ook worden er vele bomen gekapt: 225 eiken, 210 beuken, 100 acacia's, 50 essen en 40 berken.

In 1975-1976 volgen meerdere schoonmaakacties in het Echobos, georganiseerd door het comité Oud-Muiderberg, ondersteund met advies door Staatsbosbeheer. Het doolhof wordt verwijderd en er worden nieuwe bomen aangeplant.

Huidige situatie

In 1979 is door de gemeente voor het laatst een beheerplan voor het Echobos. Dit beheerplan is nooit tot uitvoering gekomen. Het beheer van de gemeente bestond in de laatste 10 jaar eigenlijk alleen uit het meest noodzakelijke onderhoud vanwege veiligheid. Het bos is verwilderd en heeft geen duidelijke inrichting meer. In 2014/2015 in beeld gebracht hoe het huidige bos ervoor staat. Uit deze Bosinventarisatie blijkt dat er grote noodzaak is om onderhoud te plegen.

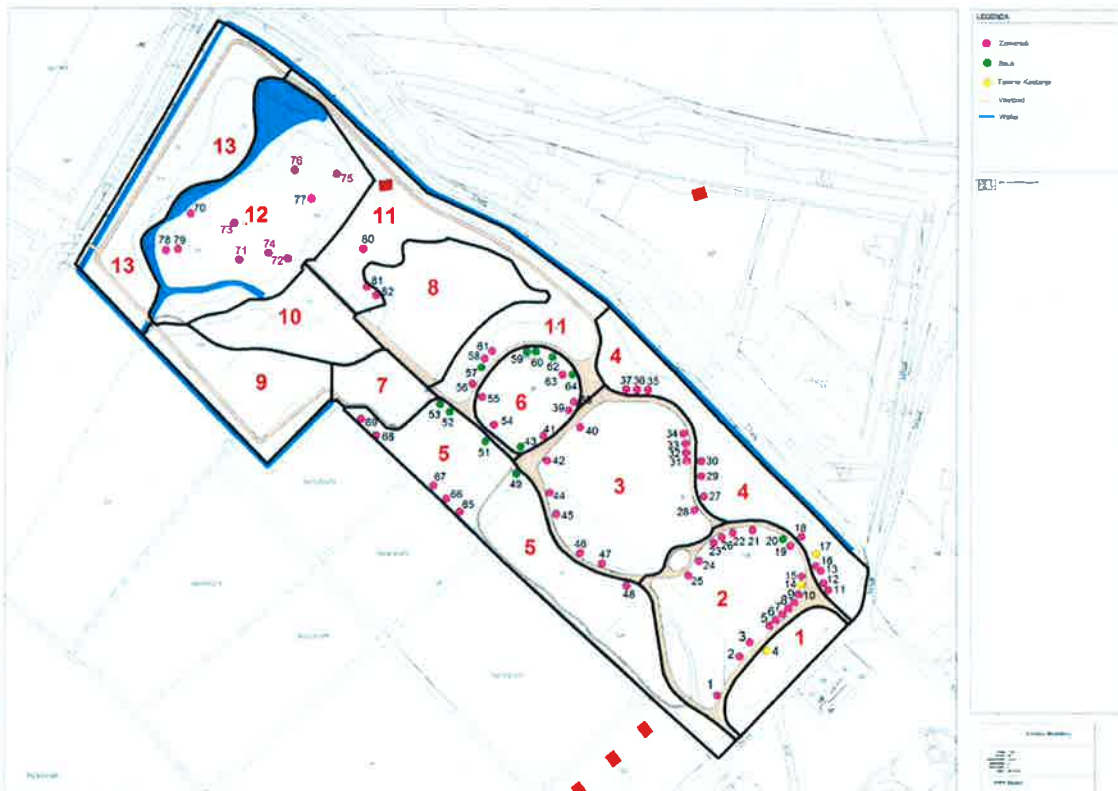

Oude eiken langs slingerpaden

Voormalige dijkdoorbraak (wiel)

Belangrijke conclusie is ook dat niets doen niet langer meer kan. Dit komt geen enkele functie ten goede. De gedachte is wellicht dat dit goed is voor de natuurfunctie, maar dat blijkt niet zo te zijn. Zo is het water dood en op weg om volledig te verlanden. Verder is er teveel schaduw in het bos en zullen niet-inheemse soorten de overhand gaan krijgen.

Plattegrond van het Echobos met de paden en de bomen van meer dan 200 jaar oud.

Natuurfunctie

De voormalige buitenplaatsen in Muiderberg maken deel uit van het Natuurnetwerk Nederland (NNN, vroeger de Ecologische Hoofdstructuur genoemd). Het doel van dit NNN is de natuur in Nederland te verbinden om zo de biodiversiteit te verbeteren. Specifiek voor het Echobos (en het Kocherbos) is de doelstelling gericht op het bereiken van een inheemse boscultuur.

In de nota Natuurlijk Muiderberg zijn al diverse maatregelen genoemd om de NNN-gebieden in Muiderberg te versterken. Voor het Echobos ziet dit op het herstellen van het bos. In welke variant dan ook, hier zal ook de natuur van profiteren. Prioriteit heeft het baggeren van de waterpartijen, hier is veel ecologische potentie.

In de Bosinventarisatie van het Echobos zijn er specifiek voor het Echobos ook aanbevelingen gedaan. De belangrijkste maatregel is het uitvoeren van een dunning, waarbij waardevolle inheemse bomen, cultuurhistorische groene elementen en bomen met belevingswaarde meer groei ruimte krijgen. De uitheemse soorten worden zo geleidelijk teruggebracht zonder dat deze volledig verdwijnen.

Boomholten voor bosuilen

Robinia (valse acacia) met de ruwe bast, overgroeit andere bomen

De status van NNN betekent overigens niet dat het kappen van bomen of andere grote ingrepen niet mogelijk zijn, zeker niet als deze zijn gericht op het verbeteren van de natuur. Dit is bijvoorbeeld te zien in het herstelplan voor de buitenplaatsen in 's Graveland of in het Naardermeer.

In het Echobos komen beschermde diersoorten en mogelijk ook plantensoorten voor. Bij uitvoering van een herstelplan moet uiteraard worden voldaan aan de Flora- en Faunawet. Dit kan door het werken volgens een ecologisch protocol. Eventueel kan bij (tijdelijke) verstoring een ontheffing moeten worden aangevraagd, ook al is het plan gericht op verbetering van de natuur.

Revitalisering van de buitenplaats Rustrijk

Zoals hierboven al is toegelicht, kent het Echobos een rijke historie. In de Ruimtelijke Visie Muiderberg is benoemd dat de voormalige buitenplaatsen nog steeds bepalend zijn voor het groene beeld van Muiderberg. Het dorp zou ervan profiteren om deze buitenplaatsen beter tot hun recht te laten komen: het revitaliseren van de buitenplaatsen. Hiermee is niet bedoeld dat de buitenplaatsen weer letterlijk hersteld moeten worden, maar wel dat ze meer van hun oude allure terugkrijgen.

De historie kan hierbij wel een belangrijke inspiratie vormen, zeker waar het de aanleg van het bos betreft. De geschiedenis van de buitenplaats omvat globaal de volgende periodes

1. (Agrarische) hofstede tot de tweede helft van de 17e eeuw;
2. Hofstede en huis met bescheiden tuinaanleg (tot echomuur), tot 1729;
3. Uitbreiding en opwaardering tot een buitenhuis 'Rustrijk' met formele tuin- en park aanleg (tot koepel), 1729-1792;
4. Uitbreiding met landschappelijk parkdeel, 1792 - 1803;
5. Toevoeging aan naastgelegen buitenplaatsen, sloop en inrichting als overplaats, 1803 - 1931;
6. Aankoop door gemeente als recreatieterrein 'Echobos', vanaf 1931.

Er zijn geen ontwerptekeningen aanwezig van het eerste Rustrijk. Uit de cultuurhistorische verkenning blijkt dat er zeer waarschijnlijk een Hollands Classistische tuinstijl was.

Kenmerkend voor deze stijl is een duidelijk symmetrische opbouw van het terrein waarbij gebruik gemaakt wordt van rechte lijnen (veelal lanen), vierkante percelen, en in alle gevallen een centrale as van symmetrie met eventueel haaks daarop verschillende dwarsassen. Bij Rustrijk vertaalde zich dit naar de symmetrische opzet van de tuin en symmetrische indeling ten opzichte van het huis, de omslotenheid van de tuin, aanwezigheid van rechte lanen en integratie van nutsgewassen. Dit wordt onder meer gebaseerd op de positie van de echomuur op de middenlijn van de aanleg, een beëindiging van de tuin door de echomuur en een laan daarachter, lanen langs de beide zijanten van de tuin, alsmede het kweken van leifruit tegen de echomuur.

Schematische weergave inrichting Rustrijk in de 18^e eeuw

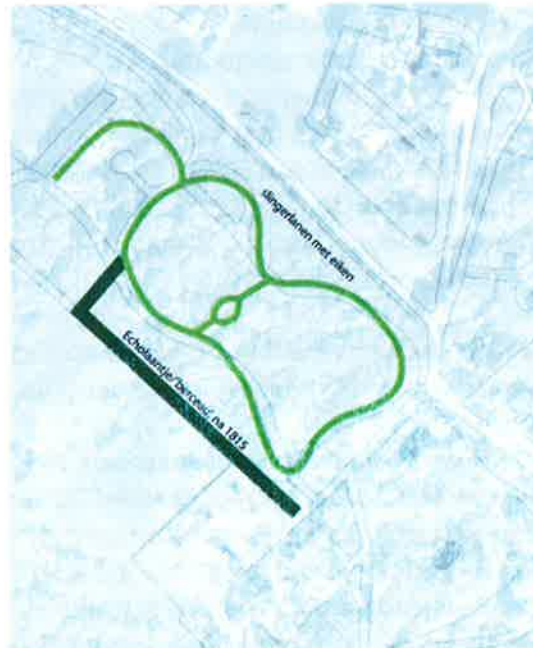

Restant van beukenlaan uit 18^e eeuw

De eerste landschappelijke veranderingen in Nederland, aangeduid als 'Vroege Landschapsstijl', omstreeks 1750 voor het eerst en na circa 1780 algemeen toegepast, betroffen voornamelijk beperkte omvormingen van bestaande formele tuinen en parken. De belangrijkste kenmerken zijn: een kleinschalige omvorming van terreingedeelten door de aanleg van slingerpaadjes in hakhoutbossen, slingerende waterlopen en het opwerpen van kleine heuvels in het terrein. Dergelijke vroeg landschappelijke elementen lagen veelal los van het huis. Dit is in het Echobos heel goed te zien in de uitbreiding op het achterste deel.

Uitbreiding van Rustrijk uit periode ca 1792

Inrichting slingerpaden van na 1815

Voor de latere landschapstijl werden in Nederland vanaf 1815 zelf terreinen volledig heringericht. Karakteristiek zijn hierbij de grote glooiende open weiden met solitaire bomen en boomgroepen, paden volgens wijde bogen en grote waterpartijen met flauw gebogen oeverlijnen, en waarbij een visuele relatie met het hoofdhuis, de bijgebouwen en het omliggende landschap werd gelegd. De slingerende paden met bomenrijen van het Echobos, zoals deze nu nog deels te zien zijn, zijn hier een goed voorbeeld van.

De constatering is dat, hoewel de bebouwing is afgebroken en de parkstructuur nagenoeg is verdwenen, is het terrein van de voormalige 18e eeuwse buitenplaats Rustrijk in omvang en begrenzing niet gewijzigd en als geheel of als entiteit herkenbaar. Uniek en constant aanwezig element is de Echomuur.

De gemeente heeft een cultuurhistorisch belangwekkend terrein in bezit, dat zich, in vergelijking met de oorspronkelijk aanwezige buitenplaatsen rondom Muiderberg, nog nadrukkelijk als park manifesteert. De conclusie van de cultuurhistorische verkenning is dan ook dat het aanbevelenswaardig is om voor het terrein een inrichtings- en beheerplan op te stellen ter versterking van de cultuurhistorische, recreatieve en ecologische waarden, en de aanwezige relictten (o.a. waterlopen, oude beplantingen) meer tot hun recht te laten komen en voor de toekomst veilig te stellen.

Kaders voor een herstelplan

De gemeente wil graag dat de inwoners en gebruikers meedenken over de invulling, uitvoering en beheer van dit groene erfgoed. Het herstelplan wordt daarom samen met de burgers opgesteld. Hierdoor wordt het Echobos zo goed mogelijk verankerd in de gemeenschap en worden omwonenden direct betrokken bij hun directe leefomgeving.

Het herstelplan moet wel aan een aantal kaders voldoen. Dit zijn de volgende:

1. Niets doen is geen optie

De raad heeft in het raadsprogramma vastgelegd dat het Echobos beter onderhouden moet gaan worden. Er kan wellicht worden gedacht dat niets doen bevorderlijk is voor de natuurwaarden. Sterker nog, de natuurwaarde zal afnemen. Het water van het voormalige wiel (dijkdoorbraak) is ecologisch dood en zal zonder ingrijpen steeds meer verlanden. De inheemse soorten als eiken, beuken, kastanjes staan onder druk. Ook is het te donker in het bos, waardoor er onder de bomen weinig groeit. Dat zorgt dat er steeds minder voedsel is voor de aanwezige dieren.

Door niets te doen vervalt ook de betekenis van het Echobos voor de gemeenschap. Het is nu een wat rommelig bos, het nodigt onvoldoende uit om erheen te gaan.

2. De status binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de aanwezige flora en fauna moeten worden gerespecteerd. Er wordt daarvoor rekening gehouden met de aanbevelingen uit de Bosinventarisatie en Natuurlijk Muiderberg.

Het bos is onderdeel van het NNN. Dit betekent dat de bestaande natuurwaarden moeten worden behouden en/of versterkt, ook in relatie met de rest van het NNN. Dit is onder meer vastgelegd in het bestemmingsplan en het Natuurbeheerplan Provincie Noord-Holland. Het Echobos heeft als specifieke doelstelling het nastreven van een inheemse boscultuur. Er moet uiteraard ook zorgvuldig met bestaande natuurwaarden om worden gegaan (Flora- en Faunawet). In de Bosinventarisatie bij deze kaders en de nota Natuurlijk Muiderberg bevatten hiervoor diverse concrete aanbevelingen om de natuurwaarden in het Echobos te verbeteren.

Dat betekent overigens niet dat er geen bomen gekapt mogen worden of geen recreatieve functies mogelijk zijn. Goed voorbeeld hierbij zijn de (voormalige) buitenplaatsen in 's Graveland, ook onderdeel van het NNN.

3. De herinrichting moet bijdragen aan de lange termijn visie voor Muiderberg, concreet: revitalisering van de voormalige buitenplaatsen.

In de Ruimtelijke Visie voor Muiderberg, waarin de gewenste ruimtelijke ontwikkeling van Muiderberg is vastgelegd, wordt ingezet op 'revitalisering van de buitenplaatsen en de kenmerkende groenstructuren'. Dit houdt voor het Echobos in dat het karakter als voormalige buitenplaats meer naar voren moet komen. Dit betekent tenminste:

A. betere relatie met de Brink en andere bospercelen.

Het komt het zowel de natuur als de ruimtelijke kwaliteit van Muiderberg ten goede als de relatie tussen de voormalige buitenplaatsen en de Brink meer zichtbaar wordt.

B. herstel zichtlijn naar Echomuur en twee lange bomenlanen.

Het directe zicht op de Echotuין zal ook de sociale veiligheid bevorderen.

C. 'iets doen met voormalige indeling en voormalige locatie gebouw'.

Er zijn mogelijk nog archeologische resten te vinden van het voormalige landhuis. Het draagt bij aan het verhaal van de plek als te beleven is hoe het gebied vroeger eruit zag en dat er vroeger een landhuis stond, zeker in combinatie met het zicht naar de Echotuין. Het is niet de bedoeling om het landhuis of een ander gebouw te (her)bouwen.

4. Nog aanwezige landschappelijke en cultuurhistorische waarden behouden of versterken:

Naast de natuurwaarden kent het Echobos ook specifieke landschappelijke waarden en cultuurhistorische elementen, die overigens meestal samengaan. In de Nota Cultuurhistorie en Landschap is vastgelegd dat deze kernelementen behouden of versterkt moeten worden. Dit sluit ook aan bij het streven om de buitenplaats te revitaliseren. De te behouden elementen zijn:

- A. Dijkdoorbraak en waterlopen (historische landschappelijke elementen, ook potentieel hoge natuurwaarde)
- B. Echomuur/tuין (aangewezen als rijksmonument)
- C. Weiland/open zone (historisch landschappelijk/cultuurhistorisch element, onderdeel van 'speelplaats' langs de Natuurboulevard)
- D. Oude bomenrijen met eiken, beuken en kastanjes (historisch landschappelijk/cultuurhistorisch element, ook hoge natuurwaarde)
- E. individuele waardevolle bomen (Algemene plaatselijke verordening, hoge natuurwaarde)
- F. begrenzing (historisch landschappelijk/cultuurhistorisch element, eigendomsgrens)
- G. restanten waterlinie (groepsschuilplaats is aangewezen als rijksmonument)

5. Het Echobos moet een recreatieve waarde hebben voor alle of in ieder geval een belangrijk deel van inwoners van Muiderberg. Het bos is tevens onderdeel van een toeristische route.

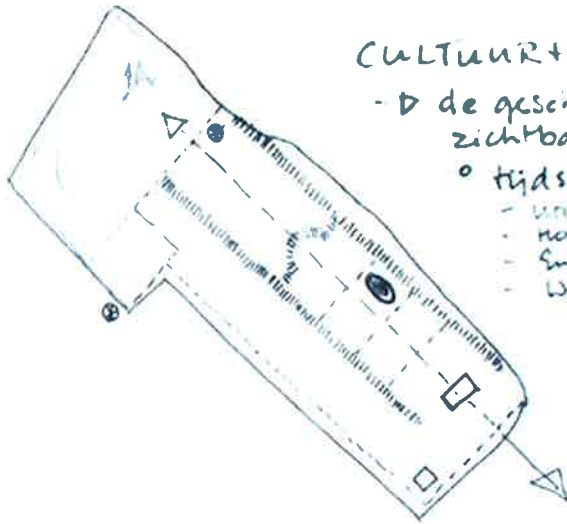
De doelstelling is niet om van het Echobos een natuurgebied met een hek eromheen te maken. Dit past ook niet bij het historisch karakter. De bestaande voorzieningen voor de Natuurboulevard blijven in stand.

Het Echobos maakt deel uit van een recreatieve route langs de Gooise Meren. Dit kan meerwaarde krijgen door een opwaardering van het gebied.

6. Het Echobos is verankerd in het gemeenschap

Het Echobos is het waard om het uit de vergetelheid te halen en het als een onlosmakelijk onderdeel van het wonen in de gemeente te positioneren. Het is een plek waar jong en oud graag komt. Men denkt mee over de invulling, uitvoering en beheer van dit groene erfgoed.

Inspiratie

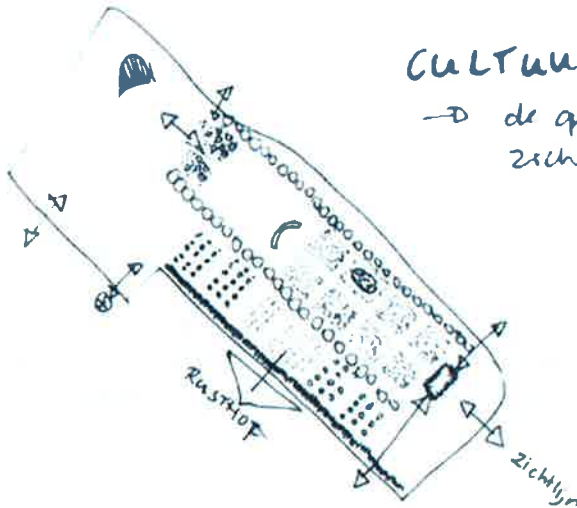

CULTUURHISTORIE

- D de geschiedenis van Schobos zichtbaar maken → belevingswaarde toevoegen

• Tijdslagen

- Utrechtse stuwelling → rector
- Nederlands classicisme
- Engels landschapsschijf } gebruik
- WO I, WO II

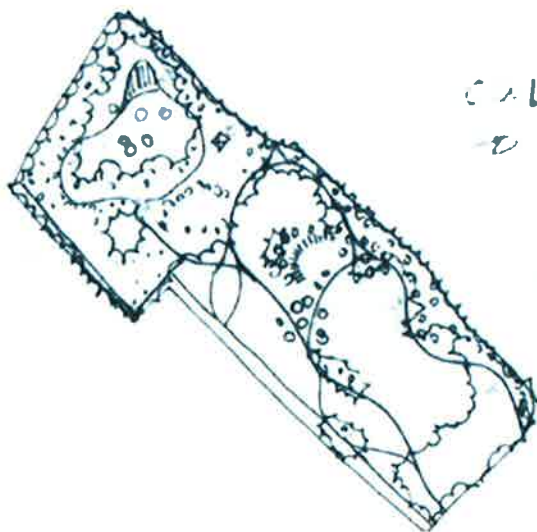

CULTUURHISTORIE

→ de geschiedenis van Schobos zichtbaar maken

Hollands classicisme

- zichtlijnen, assen
- accent op huis
- gebruiksmateriaal
- lanen

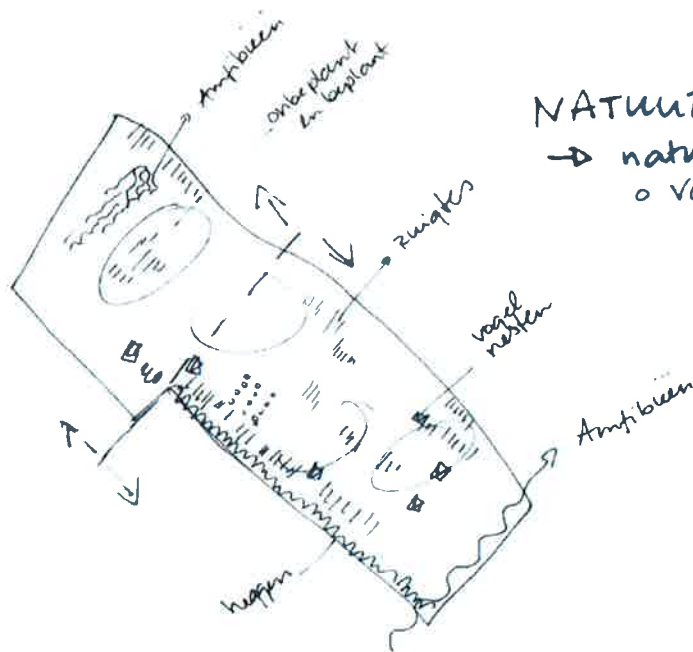

CULTUURHISTORIE

- D de geschiedenis van Schobos zichtbaar maken

- Engels landschapsschijf

- beleving: open en dicht
- bijzonder punt, visie
- verandering

NATUUR

→ natuurwaarden ontwikkelen/versterken

o Variatie: bossen, moeras

- eekels: doolpende heffen & moerassen

- vogels: nestkasten

- eekhoorns: hardhout, walnoten, berken, tamme kastanjes

- amfibieën: poel uitgraven

OMGEVING

→ Eekhoorn in omgeving inbetreft versterken

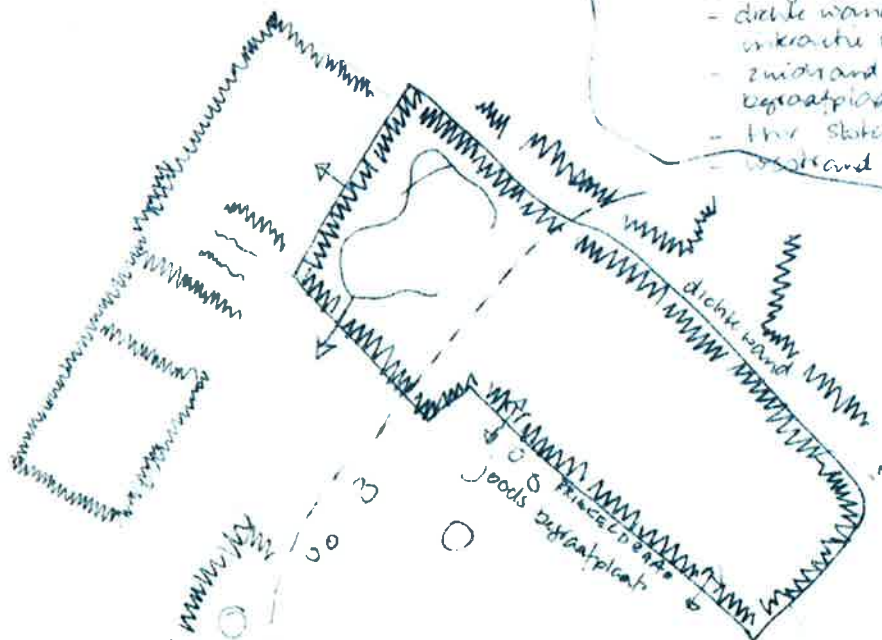
Humide situatie

- dichte wanden geen/waaiing inkracht met andere

- zuidrand zicht op 'oodse' vegetatieplaats / prikkel hekkende

- twee skaten interactie

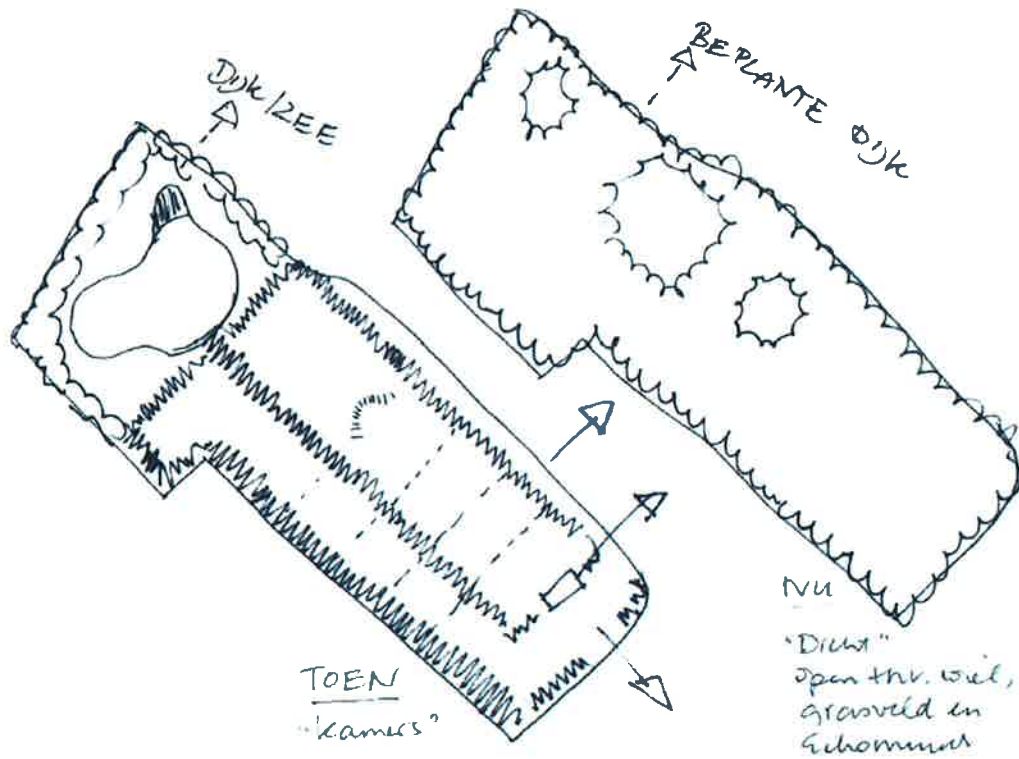
- noordrand interactie op 3 pond park

NAT > DROOG

Ruimtelijk

→ variatie in open en dicht realiseren

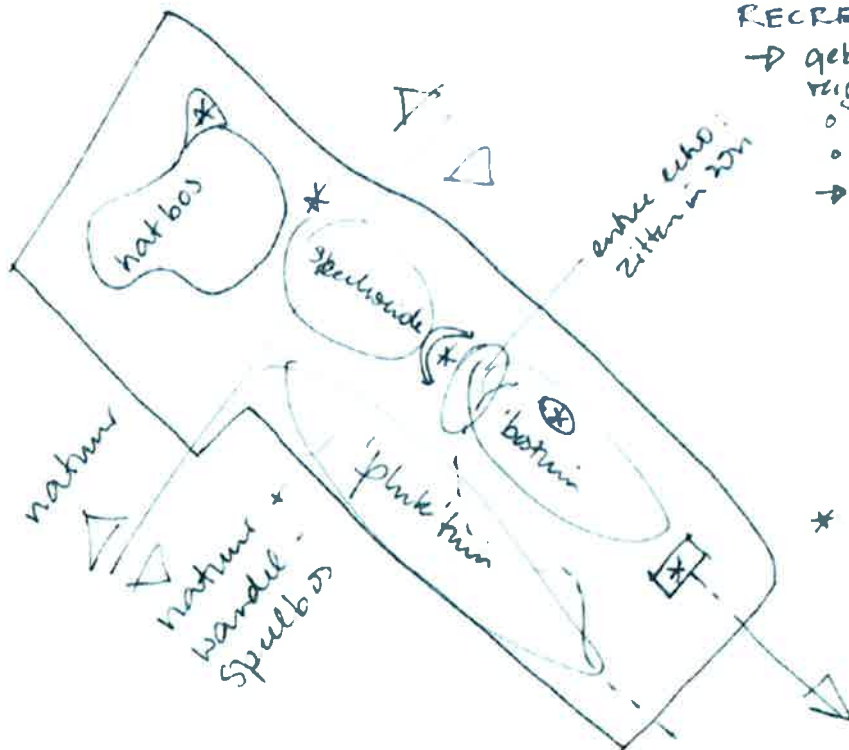

RECREATIE

→ gebruik door inwoners + recreanten reguleren

- beleefswaarde regelen
- gebruiksmogelijkheden toevoegen

→ met inachtneming van natuurwaarden en beheerbaarheid terrein

Referenties

Voormalige bebouwing/archeologische resten zichtbaar maken

Kasteel Moerenburg, Tilburg

Op de plaats van een voormalig kasteel is weer ruimte gemaakt voor een park. Op basis van een oude prent, is het voormalige landhuis in een moderne vorm zichtbaar gemaakt.

IJzertijdboerderij, Oss

Een archeologische vindplaats wordt op moderne manier zichtbaar gemaakt: een boerderij als klimtoestel.

Park Matilo, Leiden

Een voormalig Romeins fort onder de grond is zichtbaar gemaakt met beplanting.

Herstelde buitenplaatsen

Historische en herstelde bomenlaan op Landgoed Zuylenstein, Leerdam

Herstelde waterpartij op buitenplaats Boekesteijn, 's Graveland

Colofon

Bijlagen:

Bosinventarisatie Echobos, Ing. L. van Kemenade

Cultuurhistorische Verkenning Echobos te Muiderberg, SB4, Bureau voor historische, tuinen, parken en landschappen

Inhoud:

Tekst en redactie: Christiaan van Zanten, Pam Rusman

Foto's en afbeeldingen: gemeente Muiden tenzij anders vermeld

Foto p. 1: GoogleMaps

Foto's p. 4. en 6: SB4

Foto p. 5: T. Westermann

Foto's p. 13 : MTD Landschapsarchitecten, www.mestmag.nl, www.parkmatilo.nl

Foto's p. 14: Christiaan van Zanten

Afbeeldingen p. 6 en 7: SB4

Afbeelding p. 2: Gravure door J. Verstegen en Noach van der Meer, 1779; geplaatst in boek van J.F. Martinet. (Bron: Gelders Archief, toeg.nr. 1551, inv.nr. GM12928)

Afbeelding p. 3: Gravure van de oude kerk van Muiderberg vanuit het noordoosten, door Jan Spaan, ca. 1767. (Bron: Provinciale Atlas Noord-Holland, nr. 359.2248)

